

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертаційну роботу
Попович Наталії Валеріївни
«картографічне забезпечення регіональних стратегій розвитку територій
(на прикладі Харківської області)»
на здобуття наукового ступеня кандидата географічних наук
зі спеціальності 11.00.12 – географічна картографія

Актуальність обраної теми дослідження, її зв'язок з планами та напрямками науково-дослідних робіт наукових установ і організацій, державними та галузевими науковими програмами

На сьогодні розвиток територій на різних рівнях відбувається під впливом значної кількості соціальних, економічних, екологічних викликів.

Ефективне реагування на них потребує впровадження в управлінській діяльності цілого комплексу механізмів та заходів, спрямованих на оцінку наявних ресурсів, обґрунтування та прогнозування можливих та бажаних сценаріїв змін.

Відповідно, починаючи з другої половини ХХ ст. в багатьох країнах світу актуалізувались питання, пов'язані із забезпеченням планувального процесу, а саме з розробкою концепцій, стратегій, планів розвитку окремих секторів та регіонів, а також держави в цілому.

Особливості організації планувального процесу в Україні значною мірою обумовлені традиціями, закладеними у радянський період її розвитку, а на даний час – трансформаціями пострадянського періоду, необхідністю впровадження європейських стандартів, ведення інвестиційної діяльності, виконання міжнародних зобов'язань та пошуком балансу між методологією західних та національних наукових шкіл.

В цьому контексті вагому роль відіграють стратегії розвитку територій, які опинились у фокусі уваги управлінських структур в Україні лише протягом останнього десятиліття.

Навіть побіжне ознайомлення з такими документами призводить до висновку про нагальну потребу посилення науково-консультаційної підтримки процесів їх розробки та впровадження.

Важливим аспектом такої підтримки є саме картографічне забезпечення, спрямоване на оптимальну візуалізацію наявного територіального капіталу, цілей розвитку, а також вдосконалення процесу подальшого моніторингу.

Представлена дисертаційна робота є суттєвим внеском у розв'язання подібних задач, має інновативний характер та безумовно актуальна і в Україні, і за її межами.

Представлене дисертаційне дослідження пов'язане з зі стратегіями розвитку, прийнятими органами місцевого самоврядування, зокрема «Стратегією розвитку Харківської області на період до 2020 року». Робота також орієнтована на підтримку реалізації законодавчих та нормативно-правових актів, спрямованих на забезпечення збалансованого розвитку територій держави: Закону України «Про засади державної регіональної політики» (2015 р.), Стратегії сталого розвитку «Україна–2020» (2015 р.), Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року (2014 р.).

**Ступінь обґрунтованості наукових положень,
висновків і рекомендацій, їх достовірність і новизна**

Викладені в дисертації наукові положення, висновки та рекомендації характеризуються високим ступенем достовірності і є достатньо обґрунтованими. В процесі підготовки дисертації використано 229 джерел, з яких 53 – англійські. Серед них, зокрема наукові праці українських та зарубіжних учених, довідкові матеріали, статистичні видання, документи в сфері стратегічного планування. В процесі дослідження проаналізовано досвід європейських країн, в тому числі 145 стратегій розвитку територій різного ієрархічного рівня.

Обґрунтованість проведеного дослідження підтверджується виваженням та коректним застосуванням групи загальнонаукових та спеціальних методів та підходів серед яких історико-генетичний підхід, структурно-логічне моделювання, картографічне моделювання, геоінформаційний метод.

Аргументованість і достовірність основних наукових положень дисертаційної роботи підтверджується використанням широкого спектру інформаційних джерел, опрацюванням значного масиву даних та текстових матеріалів.

Сформульовані в дисертації наукові положення, висновки і пропозиції отримані здобувачем збагачують науку і практику новими положеннями. Наукова новизна роботи полягає, зокрема, в тому, що:

- дисертанткою запропоновано алгоритм картографічного забезпечення стратегій розвитку територій, який передбачає не лише розроблення карт на етапі соціально-економічного аналізу ситуації (що, як свідчить досвід,

превалює), а й укладання карт стратегічного планування і проведення моніторингу впровадження стратегій за допомогою геоінформаційних систем (с.92-99);

- розроблено методику укладання карт, яка базується на алгоритмі картографічного забезпечення стратегій розвитку територій, рекомендаціях, сформованих у різних напрямках тематичного картографування, враховує особливості формування планувальних документів (с.100-127).
- удосконалено понятійно-термінологічний апарат, зокрема щодо поняття стратегії, як циклічного процесу вироблення комплексу довготривалих, принципових цілей функціонування регіону (с. 43-45)
- запропоновано класифікацію стратегій розвитку територій (с.45-47, рис.1.6);
- виявлено прогалини у картографічному забезпеченні стратегій розвитку територій, запропоновано напрями щодо їх усунення (с.86-89);
- обґрунтовано структуру картографічних творів для регіональних стратегій розвитку територій та запропоновано перелік рекомендаційних і прогнозних картографічних творів до стратегічних цілей розвитку регіонів, узгоджених із національними цілями сталого розвитку України (с. 107-114);
- на основі запропонованих методичних підходів укладено картографічні твори для забезпечення стратегії розвитку Харківської області, а також запропоновано проект моніторингу впровадження Стратегії засобами геоінформаційних технологій (с. 141-165).

Дискусійні питання та зауваження.

Поряд з беззаперечною значимістю результатів дисертаційного дослідження, слід відмітити і ряд дискусійних положень, зокрема:

- Аналіз формування стратегій розвитку територій у світі та запропонована автором періодизація ґрунтуються переважно на інформації щодо національних стратегій сталого розвитку, що обумовлює прив'язку першого етапу до 1992 р. Водночас історія стратегічного планування є дещо тривалішою та пов'язаною з розробкою національних планів розвитку (національних просторових планів) у 60х-70х рр. ХХ ст. (с. 25-27);
- У роботі цілком справедливо відмічено, що стратегії сталого розвитку багатьох країн світу мають невиражену картографічну складову (с. 59). Та цей факт не може бути ключовим в оцінці системи планування розвитку територій в ЄС, де, після затвердження у 1999 р. Європейської перспективи

просторового розвитку, було розроблено цілу низку відповідних національних концепцій/стратегій/перспектив, які тією чи іншою мірою картографічно забезпечені. Приклад такого документу - Національна концепція просторового розвитку Польщі 2030, що містить цілу низку прогностичних картосхем. Не слід забувати і про рамковий характер багатьох стратегій сталого розвитку, що знижує можливості візуалізації;

- До певної міри невизначеним методично залишається зв'язок стратегічного та територіального планування. Адже, відповідно до державних будівельних норм, схеми планування територій областей України, територій інших рівнів містять значну кількість графічних додатків, розробляються на основі великого масиву статистичних даних, а також надають прогноз та рекомендації щодо перспектив використання території. Наприклад, в роботі зазначається, що картографічний метод використовується у ході стратегічного планування «для обґрунтування подальшого функціонального використання території, наочного відображення альтернатив розвитку» (с. 98) та не згадує про кореляцію таких робіт з графічним матеріалом «перспективне функціональне зонування території за видами переважного використання», передбаченим у ДБН.

- Зауважене вище стосується і проведеного аналізу стратегій розвитку окремих європейських міст (с.68-73). Міста зазвичай забезпечуються генеральними планами (master plans), з графічними додатками, розробленими із використанням ГІС-технологій. Тож, візуалізація стратегії може обмежуватись невеликою кількістю картографічних матеріалів, або й посиленням на актуальний план.

- При опрацюванні методології розробки стратегій розвитку територій наголошується, що рекомендаційною базою тут виступає «Методологія планування регіонального розвитку в Україні», що дійсно є важливим інструментом передачі європейського досвіду (с.49). При цьому за рамками аналізу залишилися нормативні документи українських міністерств – Мінекономіки «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо формування регіональних стратегій розвитку» (2002) та Мінрегіону «Про затвердження Методики розроблення, проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації» (2016).

- Дещо дискусійним є застосування прийому «світлофора» при укладанні карт потенціалу природних ресурсів. Прикладами можуть бути рис. 4.2., 4.3., 4.9. На с. 143 зазначено, що червоний колір (відповідає 1 балу) «викликає почуття тривожності та небезпеки, тож адміністративні райони з таким забарвленням сприймаються як депресивні». Але, при позначені найнижчої суми активних температур, що коливається в невеликому діапазоні (4.2.), біокліматичного потенціалу з рекомендацією «меліорація не потрібна» (4.3), найнижчої потреби в органічних добривах для бездефіцитного балансу гумусу (4.9) такий прийом не забезпечує адекватного сприйняття інформації. У європейських планувальних практиках «світлофор» частіше застосовується в рекомендаційних картах (в контексті «добре-погано», «інтенсивні заходи-збереження статус-кво»).

- На с. 103 міститься рекомендація щодо використанні масштабів 1:50000, 1:25000, 1:10000 для стратегій окремих територіальних громад (а до завершення децентралізації – очевидно і селищних рад?). Водночас при апробації методики на прикладі Концепції Стратегії Пісочинської селищної ради, обрано масштаб 1: 40000.

- У тексті зустрічаються окремі неточності та стилістичні помилки. Наприклад, прогнозні карти збільшення територій ПЗФ рекомендовані в цілі «забезпечення сталого галузевого та місцевого розвитку» замість цілі «збереження наземних і морських екосистем...» (с.113 -114). Незрозумілим є поняття «просторово віднесені індикатори» (с. 132).

Зазначені зауваження, дискусійні положення та побажання не впливають на загальну високу якість дисертації.

Значення результатів дослідження для науки і практики та напрями їх використання

Дисертаційне дослідження Н.В.Попович має важливе наукове значення. Автором вирішено науково-практичну задачу обґрунтування й розроблення методики укладання карт для регіональних стратегій розвитку територій.

Практичне значення роботи полягає насамперед у вдосконаленні наукового забезпечення процесу розробки стратегій розвитку територій, зокрема щодо картографічного забезпечення. Отримані результати можуть бути використані у діяльності управлінських структур, зокрема Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства

України, обласних державних адміністрацій, а також в інтересах інвесторів, неурядових організацій різного профілю, з дослідницькою метою. Окремі положення та напрацювання впроваджуються у структурними підрозділами Харківської обласної державної адміністрації, комісіями Пісочинської селищної ради, а також у навчальному процесі Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна.

Зміст та завершеність дослідження

Дисертаційна робота включає вступ, чотири розділи, висновки, список використаних джерел (229 найменувань), 10 таблиць, 60 рисунків, 4 додатки. Дисертація викладена на 222 сторінках, з яких 165 сторінок основного тексту.

У вступі відображено актуальність теми, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження, його методологічні засади, сформульовано наукові положення, які виносяться на захист, вказано на теоретичну й практичну цінність роботи, відображення її змісту в наукових публікаціях, зазначено апробацію та структуру роботи.

У першому розділі дисертаційної роботи розглянуто методологічні засади розробки стратегій розвитку територій, понятійно-термінологічний апарат дослідження, а також визначено особливості формування стратегій в Україні та світі.

У другому розділі розкрито підходи, застосовані до карт у стратегіях розвитку територій різного рівня в Україні та Європі, виявлено недоліки картографічного забезпечення та напрями їх подолання.

У третьому розділі удосконалено алгоритм картографічного забезпечення стратегій розвитку територій, запропоновано методику розробки карт регіональних стратегій та обґрунтовано значення картографічного моніторингу при впровадженні останніх.

Четвертий розділ присвячено результатам апробації розроблених методичних підходів до розробки картографічного забезпечення стратегій розвитку регіонів.

Повнота викладу основних результатів дисертації

Основні положення дисертації з достатньою повнотою викладено здобувачем у 17 опублікованих наукових працях, з них 4 – у наукових

фахових виданнях України, 1 – в науковому періодичному виданні іншої держави, 2 статті в інших наукових періодичних виданнях.

Структура роботи, відображена у вираженій репрезентації теоретико-методичних та практичних розробок, а також глибина авторських досліджень щодо обраного предмету дослідження є достатнім аргументом на користь повноти розкриття теми.

Зміст автореферату ідентичний основним положенням, викладеним у дисертації.

Загальний висновок

Дисертація Попович Наталії Валеріївни «Картографічне забезпечення регіональних стратегій розвитку територій (на прикладі Харківської області)» є самостійною завершеною науковою працею, в якій розв'язано визначені завдання та досягнуто поставленої мети дослідження. Дисертація виконана на високому науковому рівні і має важливе теоретичне та практичне значення.

Дисертація є кваліфікаційною науковою працею, в якій автором отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують наукову задачу, котра має суттєве значення для географічної картографії. Зокрема, розроблено методику укладання карт для стратегій розвитку регіонів, основні положення якої апробовано на прикладі стратегії розвитку Харківської області.

Підсумовуючи зазначене вище, необхідно зробити загальний висновок, що дисертація Попович Н.В. відповідає пунктам 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів» затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. №567 (зі змінами), щодо дисертаційних робіт, а також паспорту спеціальності 11.00.12.

Здобувач заслуговує присудження наукового ступеня кандидата географічних наук зі спеціальності 11.00.12 – географічна картографія.

Офіційний опонент
доктор географічних наук,
старший науковий співробітник,
учений секретар
Інституту географії НАН України

 Є.О.Маруняк

29.01.2019 р.